

Bistvena narava Bushevega uspeha

Eshatološki premislek

Uvod

Bushevo razburkanje svetovnega političnega dogajanja je večkrat usmerilo moje sprehajanje po knjigarni v smeri tistih polic, ki so založene z analitičnimi monografijami o sedanjem zgodovinskem trenutku. Precejšen del le-teh je bolj ali manj neposredno posvečen ravno liku in delu sedanjega, ponovno izvoljenega ameriškega predsednika. To dejstvo seveda ne preseneča, saj se zdi, da se je ravno ob njem in po njem začela neka povsem nova svetovnozgodovinska situacija, katero je uvedla newyorška tragedija 11. septembra 2001. Ob njem in po njem se je najbrž razodelo lice politike 21. stoletja, če ne še kaj več. Obsežnost literature o »Bushu in bušizmu« ima torej svoj globok in več kot očiten razlog. Vendar se zdi, vsaj sodeč po zalogi omenjene literature na slovenskih knjižnih policah, da ta dela, kljub vsej svoji zajetnosti, ne uspejo prepričljivo stehtati svetovnozgodovinske teže tistega, kar z novinarsko lahkotnostjo imenujejo »bušizem«.

Večinoma gre za tekste, ki skušajo predvsem odstirati nekakšna bolj ali manj škandalozna zakulisja Bushevih uspehov in odločitev: npr. njegovo povezavo z naftno industrijo, ki naj bi bila v osnovi njegove odločitve za napad na Irak; njegovo povezavo z raznimi skrajno konzervativnimi fundacijami ter sektaškimi lobiji, ki naj bi pojasnjevali njegove politične zmage; njegove osebne poglede na krščanstvo, ki naj bi bili neka nemogoča zmes manihejstva, Kristusovega nauka in sprotnega

osebnega navdiha, kar naj bi vodilo v celo vrsto protislovij v njegovih izjavah in ravnanjih. Skupna zaključna ocena takšne literature (domače¹ in tuje²) je, da gre pri Bushu za poskus nekakšnega povratka demokracije v despotstvo, ki je izraz interesov ameriškega velekapitala. Skratka, da je bušizem bolj ali manj poosebljanje marksističnega razumevanja fašizma, kot zadnje pojavne oblike kapitalizma. Ta ocena Bushevega delovanja se zdi tudi večinska ocena s strani evropske javnosti. Namen tega sestavka je 1. pretresti utemeljenost in vzroke takšnega pogleda, katerega implicitna marksistična oblikovanost nam daje takoj slutiti, da gre pravzaprav za zgodovinsko in teoretsko presežen pristop, 2. poskušati uzreti bistveno naravo sočasnih političnih premikov v ZDA in 3. prisluhniti sporočilu, ki ga to dogajanje lahko ima za nas Slovence.

1. Evropski pogled na Bushevo politiko in njegov volilni uspeh

Večinski evropski pogled na Bushevo politiko, ki jo predstavlja kot lutko v rokah silnic velekapitala, je bil zgoraj označen kot marksističen: pogledjmo v čem le-ta temelji na marksistični analizi družbe.

Marx v *Kapitalu* ugotavlja, da je kapitalizem obsojen na lasten propad skozi komunistično revolucijo po svoji lastni notranji logiki. Kapitalizem (definiran kot družbeno stanje, kjer je zajamčena zasebna lastnina vsakega posameznika) vodi namreč po Marxu v vedno večje krčenje števila delodajalcev (ka-

pitalistov) in v vedno večje širjenje števila delojemalcev (proletariata). V rokah prvih se koncentrira vedno večje bogastvo, seveda na račun rastoče revščine vedno večjega dela (proletarskega) človeštva. Do takega razvoja dogodkov naj bi prišli zaradi logike konkurence: delodajalec A lahko preživi na trgu le, v kolikor niža plače svojim delojemalcem in tako proizvaja proizvode, ki so bolj poceni kot pa proizvodi delodajalca B; delodajalec B zaradi nekonkurenčnosti propade, neha biti delodajalec in postane (vedno slabše plačani) delojemalec (vedno bogatejšega) delodajalca A. Sledeč tej logiki postane jasno, kako se v teku razvoja kapitalizma po nujnosti prej ali slej znajdemo v situaciji globalne bede večine človeštva in pretiranega bogastva v rokah ved-

no manjše skupine kapitalistov. Nevzdržnost položaja porodi revolucijo, ki odvzame kapitalistom proizvodna sredstva, ukine privatno lastnino in svobodni trg, ter vzpostavi globalno plansko gospodarstvo, kjer ni več konkurence in je s tem odpravljeno širjenje globalne bede človeštva ter je tako vzpostavljen uravnotežen gospodarski položaj.

Pri tem je treba še poudariti, da je zadnja faza kapitalizma zaznamovana po klasični marksistični teoriji s pojavom »fašizma«. Ko naj bi namreč število kapitalistov postalo zelo majhno in število proletarcev zelo veliko, naj bi kapitalisti, iz strahu pred prevrnitvijo položaja, ukinili demokracijo in vzpostavili svojo diktaturo. Tako »diktaturo buržuazije«, ki jo je Marx prepoznal v diktaturi Napoleona

Eugene Delacroix, *Svoboda vodi ljudstvo* (28. julij 1830), 1830, olje na platnu, Louvre, Pariz.

III.,³ sovjetski marksisti pa v režimih Musso- linija in Hitlerja,⁴ naj bi torej proizvedel ka- pitalizem sam, da bi obranil svoje lastno bis- tvo, t.j. privatno lastnino.

Za prevladujočim označevanjem Bushe- vega mestoma unilateralnega in netolerant- nega nastopa kot akcije vampirske narave globalnega (predvsem naftnega) velekapitala je dokaj lahko prepoznati strukturo mark- sistične analize fašizma. Še posebej, če po- mislimo, da se Bushev unilateralizem in poudarjanje jasnih vrednot umešča v proces vedno bolj poudarjenega globaliziranja sve- ta, ki spominja na Marxovo teorijo o kon- centraciji globalne moči v rokah kapitali- stične manjšine v zadnjem obdobju pred revolucijo.

Vendar je podtikanje fašistične narave Bushevi vladavini samò na osnovi njegovih družinskih povezav z ameriško naftno indu- strijo in njegovih odločnih potez ter jasnih načel težko sprejemljivo predvsem zato, ker se zdi okvir take interpretacije teoretsko pre- sežen. Vendar preglejmo natančneje, v kak- šnem smislu je antibušistična interpretacija sedanjega trenutka odvisna od marksizma. V ta namen obnovimo bistvene točke sklepanja, na osnovi katerega skuša evropsko večinsko javno mnenje naprtiti Bushu očitek fašizma. Zdi se, da ta obsodba Busheve politike, sloni na sledečih opažanjih:

- 1) Bush je družinsko povezan z ameriško naftno industrijo, t.j. z ameriškim veleka- pitalom;
- 2) ZDA so najmočnejša država na svetu, t.j. država, katere predsednik ima globalno moč;
- 3) Bush vodi pogosto unilateralno, t.j. avto- ritarno zunanjo politiko;
- 4) Ta avtoritarnost se čuti tudi v njegovi no- tranji politiki, kjer se predsednik zavzema za družbeno uveljavitev svojih religiozno- etičnih načel, kar ga vodi v določeno ne- strpnost do drugače mislečih.

Iz teh treh premis antibušistično javno mnenje vleče zaključek, da je Busheva politika fašistična, t.j. taka, ki je že sedaj na robu pre- tiravanja, bo pa v prihodnje še izdatneje pre- tiravala (če je ne bomo čimprej zatrli) avto- ritarnost v notranji in zunanji politiki onkraj vsake razumne mere. Pri tem je treba pouda- riti, da se to isto javno mnenje zaveda, da Bushu ni mogoče že sedaj naprtiti očiten eks- ces avtoritarnosti, ki je značilen za fašizem, pač pa da je mogoče o njem sklepati iz ome- njenih štirih premis. Edini premisi, na osnovi katerih bi bilo mogoče sklepati iz sedanje do- ločene avtoritarnosti Busheve politike na bo- dočo brezmejno avtoritarnost, pa sta premisi št. 1 in št. 2, t.j. njegova povezava z veleka- pitalom in globalna moč predsednika ZDA. Iz teh premis pa lahko sledi fašistizacija ZDA samo na osnovi marksistične analize kapitalizma, ki določa fašizem kot tisto stop- njo kapitalizma, v kateri sta svetovno bogas- tvo in moč zbrana v rokah redkih posamez- nikov, ki jo uporabljajo zoper dobrobit os- talega človeštva.

Zato je očitno, da antibušistično javno mnenje stoji in pade na veljavnosti Marxove analize kapitalizma. Le-ta pa se zdi presežena predvsem zaradi neskladnosti z zgodovinski- mi dogodki. Svetovna zgodovina se ne zdi us- merjena tako, kakor je teoretiziral Marx, v ve- čanje sloja revnih in v manjšanje sloja boga- tih, pač pa v tako imenovano »družbo sred- njega razreda« (middle-class society).⁵ Eko- nomska zgodovina Zahoda namreč jasno kaže na zmotnost Marxovih napovedi, saj bi se drugače število revežev ali zelo nizko plača- nih ljudi v Evropi in v ZDA moralo, recimo glede na leto 1900, strahovito povečati, med- tem ko smo bili (še posebej po drugi svetovni vojni) priča krčenju najnižjega sloja. Naspro- to se je razširil sloj srednje dobro plačanih, sloj nadpovprečno plačanih pa je ostal šte- vilčno približno tam, kjer je bil.⁶ Sledeč tej težnji kapitalizma, ki razširja srednji sloj in

krči oba skrajna sloja, pa lahko pridemo do uveljavitve fašističnih oblik oblasti samo v zgodnjih obdobjih industrijskega kapitalizma, ne pa v zrelih. V zrelih obdobjih namreč ravno umanjka glavni pogoj vzpostavitve fašizma, t.j. strah kapitalistov pred množico, ki živi v bedi, kajti te množice revežev ni več. Prav tako pa umanjka tudi drugi temeljni pogoj vzpostavitve fašizma, t.j. široka množica neizobraženih delavcev, ki je edina dojemljiva za fašistično propagandno manipulacijo. Sedanja družba srednjega sloja pomeni namreč obenem tudi družbo večinske izobraženosti.⁷ Iz vseh teh razlogov ni mogoče, da bi se v ZDA, v eni najbolj razvitih držav na svetu, sedaj, v dobi zrelega kapitalizma, razvijala fašistična oblika vladavine. Zanj ni ne potrebe (saj proletarskih množic v ZDA ni več) niti zadostnih pogojev (saj velikih neukih in manipulabilnih mas ni več na voljo).

Teoriji o družbi srednjega sloja so skušali marksisti v 60-ih in 70-ih letih ugovarjati s t.i. teorijo *dependencie* (»odvisnosti«).⁸ Ta teorija je sicer priznala, da zahodni svet postaja vse bolj družba srednjega sloja, vendar je ugovarjala, da to nikakor ne spodbija Marxovih analiz kapitalizma, kajti svetovni proletarijat je treba sedaj prepoznavati v ljudstvih Tretjega sveta, medtem ko je treba v Zahodu prepoznati leglo velekapitala, v katerem se koncentrira bogastvo vsega sveta. Po tej logiki bi seveda moralo vedno več držav padati na ekonomsko raven Tretjega sveta, medtem ko bi se moral Zahod vedno bolj krčiti, dokler ne bi napočila revolucija. Vendar se je tudi ta skrajni poskus obrambe Marxove analize izjalovil na ravni zgodovinskih dejstev, ko smo lahko postali priče ne krčenju Zahoda in širjenju Tretjega sveta pač pa ravno obratnemu procesu. Z vzponom ekonomij vzhodne in osrednje Azije (Japonska, Hong Kong, Tajvan, Singapur, Južna Koreja, zadnje čase tudi Kitajska in Indija), ki ga je povzročilo širjenje svobodnega kapitalističnega trga, se je namreč pokazala jasna

težnja krčenja Tretjega sveta in torej »svetovnega proletariata«.⁹ To dejstvo je seveda možno razumeti samo kot potrditev teze, da kapitalizem ne vodi v revolucijo proletariata, pač pa v širjenje družbe srednjega sloja.

Teoretsko se torej zdi nevzdržno pripisovati sodobni ameriški politiki fašistično naravo: za to ni nobene družbeno-ekonomske osnove. Treba bi bilo pravzaprav trditi obratno: prav zato, ker predstavljajo ZDA visoko razvito ekonomsko družbo, ki je zato vedno bolj družba srednjega sloja in družba izobraženosti, ni mogoče, da bi prihajalo v njej do pojava fašizma, pač pa se lahko v njej le vedno globlje ukoreninja demokratična miselnost, t.j. miselnost, ki je najbolj ustrezna vedno bolj izobraženi družbi. Taka družba namreč ni dojemljiva za avtoritarno obliko oblasti, za katero so dojemljive predvsem neuke družbe.

Ob tem se pa lahko vprašamo, kako je mogoče, da Evropa tako večinsko naseda na preživele marksistične teoretske nastavke in skoznje gleda na ameriško dogajanje. Verjetno je treba vzrok iskati predvsem v dejstvu, da v Evropi (za razliko od Amerike) marksizem in iz njega izvirajoči komunizem nista bila nikoli deležna jasne in enoznačne javne obsodbe: natanko takšne, kakršne je bil deležen fašizem v Nemčiji (v Italiji npr. je tudi ta ideologija nezadostno sankcionirana). Slednjo bi namreč terjala tako zgodovinska izkušnja vsega tistega morja krvi, ki ga je terjala ta napačna ideologija, kakor tudi njena v nebo vpijoča teoretska ezadostnost. Evropa se za razliko od Amerike očitno še ni uspela v celoti otresti navlake zločinskih ideologij 20. stoletja.

2. Bistvena narava Busheve politike in njegovega volilnega uspeha

Če se je torej marksistična interpretacija bušizma kot fašizma izkazala za neutemeljeno, se samo od sebe postavlja vprašanje glede prave narave tega pojava. To vprašanje si se-

Eugene Delacroix, *Arabec sedla svojega konja*. 1855, olje na platnu.
Ermitaž, St. Petersburg.

veda zastavljamo, ker nas pojav bušizma zaveda kot nekaj, o čemer se je vredno spraševati, t.j. kot nekaj (svetovno zgodovinsko) pomembnega, prelomnega. Kot točko zloma nečesa starega in vznika nečesa novega. Kaj se torej z Bushem končuje in kaj začneja?

Gotovo Bushev uspeh ne pomeni točke zloma komunizma, saj se je ta zrušil v izteku prejšnjega stoletja s sesutjem Berlinskega zidu. Prav tako ne gre za točko sesutja druge

velike ideologije 20. stoletja – fašizma – , kajti le-ta se je zlomil že leta 1945. Kaj nam torej še ostaja? Najbrž ostaja edino še zlom liberalizma: toda ne liberalizma nasploh, pač pa tiste vrste liberalizma, ki se je sesul skupaj s stolpoma Svetovnega trgovinskega centra, t.j. liberalizma brezmejne nazorske strpnosti.

Kaj je postalo očitno Američanom po 11. 9. 2001? Da Amerika kot dežela brezmejne nazorske strpnosti lahko vodi le v tragedijo,

v morje nasilja. Da je demokratična država, ki dopušča razraščanje izrazito nestrpne in nedemokratične miselnosti (npr. muslimanstva) med posameznimi skupinami znotraj nje, obsojena na to, da postane sama prostor nasilja in nestrpnosti. Amerika je samouničujoči značaj brezmejne nazorske strpnosti prepoznala kot pogubnega in se je z Bushem od nje začela odvrčati. Toda ta odklon je ne more odnašati proč od liberalizma in demokracije v neko preživeto obliko avtoritarne vladavine, pač pa jo vrača k pravemu, izvirnemu bistvu liberalnega pojmovanja strpnosti, kakršnega je leta 1685 formuliral duhovni oče ameriške ustave, angleški filozof John Locke v svojem *Pismu o toleranci*: država je lahko strpna samo, če je strpna do strpnih, a obenem nestrpna do nestrpnih.¹⁰ Nestrpna do vseh tistih, ki mislijo, delajo ali govorijo v podporo nestrpnosti do strpnih in demokratičnih ljudi. Takšno pojmovanje strpnosti je osnova demokracije, saj šele omogoča, da se ljudje demokratično odločajo, t.j. ne pod pritiskom takšnih ali drugačnih nestrpnežev. Liberalizem, ki zagovarja popolno nazorsko strpnost, se tako izkaže za kvazi-liberalizem. Liberalizem, ki dopušča razraščanje nestrpnih nazorov, t.j. nazorov, ki imajo v svojem programu nasilno priličevanje vseh ljudi svojemu lastnemu nazoru (kot npr. muslimanstvo, fašizem in komunizem), je dejansko uslužen tem nestrpnim nazorom samim.

Američani so se torej zavedali pasti kvaziliberalizma in prepoznali v Bushu človeka, ki ni pripravljen popuščati glede tistih osnovnih pogojev liberalne demokracije tako v notranji kot v zunanji politiki. Med temi pogoji pa spadajo po Locku:

- 1) nestrpnost do izrecno nestrpnih nazorov;
- 2) nestrpnost do nazorov, ki ščitijo ali spodbujajo nestrpne nazore.

Med slednjimi nazori pa Locke omenja še posebej ateizem, ki je v tesni povezavi z že omenjenim kvaziliberalizmom. Kdor ne ve-

ruje v Boga, ta ne more živeti moralno (kot sicer ugotavljajo tudi Spinoza, Kant in Robespierre), ne more biti zanesljiv in zaupanja vreden član demokratične družbe, saj se tak človek lahko kadar koli obrne zoper splošno strpnost in zoper demokratično sprejete dogovore v imenu svojih ozkih interesov.¹¹ Kvaziliberalizem pa je toliko povezan z ateizmom, kolikor utemeljuje svojo absolutno nazorsko strpnost na osnovi odsotnosti absolutnih vrednot, katerih temelj je seveda Absolut sam, t.j. Bog.

Busheva politika se torej zdi v svojem poudarjanju verskih načel in v uporabi sile pri uveljavljanju demokracije v svetu pravo utelešenje ne fašizma ali avtoritarnosti, pač pa prvobitne Lockove liberalne zamisli. Z vsem tem je tesno povezano tudi Bushevo poudarjanje vrednot družine in domovine, saj sta zdravo družinsko življenje in domovinski čut prav tako kot vera v Boga bistvena pogoja demokracije. Skupna vera v Boga je namreč pogoj demokracije, ker vnaša vzajemno zaupanje v demokratično skupnost, brez katere taka skupnost, ki temelji na konsenzu in dogovoru, ne more dobro delovati. Skupni domovinski čut takšno zaupanje še bolj utrdi v gonski podlagi človeka. Družinska izkušnja pa je ravno naravna podlaga domovinskega čuta, saj je domovino možno razumeti le kot razširjeno družino, kot rod oz. na-rod.¹²

Pri vsem tem, nas ne sme čuditi, da je Amerikancem uspel ta politični preboj iz kvaziliberalizma v pravi liberalizem, Evropejcem pa še ne. Evropa je s svojo totalitarno preteklostjo in predvsem s svojo še trajajočo strpnostjo do nestrpne marksistične ideologije zaenkrat še nezmožna preboja v pristni (lockovski) liberalizem.

Obenem pa se moramo zavedati, da uspeh pravega liberalizma v Ameriki ni slučajen pojav, pač pa svetovnozgodovinska nujnost, ki je tesno povezana z nakazanim družbeno-ekonomskim razvojem sveta. Če je res, da, ka-

kor smo pokazali, se zgodovina razvija v smeri globalnega zrelega kapitalizma v smislu svetovnega razmaha demokratične družbe srednjega sloja, je potem tudi nujno, da se v svetu (in sicer najprej v najbolj razvitem delu sveta, t.j. v ZDA) razvije temu ustrezna zrela in pristna oblika liberalizma. Lockovski, v Bogu, zaupanju in pravi strpnosti utemeljeni liberalizem se torej kaže kot Smoter, kot Eshaton svetovne zgodovine.

Sklep: Naloga Slovencev v novem svetovnozgodovinskem položaju

Slovenci moramo s ponosom gledati na svetovnozgodovinsko naprednost ZDA, saj so le-te osnovane na naši izvorni karantanski demokratičnosti. Znano je namreč, da je Thomas Jefferson pri snovanju *Deklaracije o neodvisnosti* imel pred očmi prav našo starodavno demokratično ureditev, ki je najstarejša znana državno-demokratična ureditev nasploh. Grška demokracija je namreč bila le mestna in ne državna demokracija.

To, kar je torej lahko vir našega upravičenega ponosa, pa pomeni za nas obenem tudi veliko obvezo: v moči naše izvirne in edinstvene povezave z ZDA, smo verjetno ravno mi tisti, ki smo na poseben način primerni za to, da bi v kvaziliberalno Evropo prinesli duha (našega duha), ki je v današnjih ZDA dobil svoj poln razmah: duha izvirne demokratičnosti in pristne liberalnosti.

1. Prim. Marcel Stefančič, *Busheva Amerika*, Ljubljana, 2001; *Busheva šifra*, Ljubljana, 2004; *Busheva legija*, Ljubljana, 2004; Dušan Rutar, *Globalni fašizem*, Ljubljana, 2004.
2. Prim. Eric Laurent, *Bush's Secret World. Religion, Big Business and Hidden Networks*, Cambridge, 2004, ki je po moji oceni eden izmed boljših primerkov tovrstne tuje literature o Bushu.
3. Prim. Karl Marx, *Osemnajsti Brumaire Ludvika Bonaparta*, Ljubljana, 1947.
4. »'Klasično' marksistično interpretacijo fašizma, ki je v poenostavljeni formuli postala znana kot teza o agenturi monopolnega kapitala, je v izdelani obliki podal Georgij Dimitrov na VII. Svetovnem kongresu Komunistične internacionale v Moskvi leta 1935« (Mladen Dolar, *Struktura fašističnega gospostva*, Ljubljana, 1982, 15).
5. Prim. Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, Penguin Books, 1992, 115 sl.
6. Prim. prav tam.
7. Prim. n. d., str. 116.
8. Prim. n. d., str. 99-100.
9. Prim. n. d., str. 101 sl.
10. John Locke, Pismo o toleranci, v: *Časopis za kritiko znanosti*, 164/165 (1994), 34 sl.
11. O veri v Boga kot temelju prosvetljene družbenosti se strinjajo vsi avtorji iz začetka liberalne misli: prim. J. Locke, n. d., str. 64; Immanuel Kant, *Kritika praktičnega uma*, 219 sl.; Baruch de Spinoza, *Etika*, III, 35 in 37; Maximilien de Robespierre, *Izbrani spisi*, Ljubljana, 1989. Ob tem bi verjetno ne bilo napačno spomniti se tudi na rek Dostojevskega: »Če Boga ni, potem je vse dovoljeno,« (prim. Fjodor Mihailovič Dostojevski, *Bratje Karamazovi II*, Ljubljana, 1977, 424-425).
12. O razmerju med vero in narodnim čutom kot osnovama družbenosti najdemo pronicljive analize v delu Franca Vebra, *Filozofija*, Ljubljana, 2000, 138-141.